

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

Шишилова Оксана Дмитрівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Соціально-психологічний факультет

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, Україна

Одним із найпродуктивніших періодів становлення особистості дитини та її психічного розвитку є дошкільний вік. Саме в цей час закладаються основи функціонування різних сфер (емоційно-вольової, моральної, самосвідомості) майбутньої особистості та формується широка палітра її когнітивних процесів.

Утім, як відзначають представники вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки, зокрема П. Блонський, Л. Виготський, В. Давидов, Г. Еббінгауз, Д. Ельконін, Л. Занков, П. Зінченко, З. Істоміна, Г. Костюк, О. Лурія, Г. Люблінська, А. Смирнов та ін., для активного пізнання навколишнього світу, для здобуття нових знань, вироблення необхідних навичок і вмінь, для успішної адаптації в соціальному середовищі важливим є належний розвиток у дітей їх мнемічної складової.

Особливо актуальним цей напрям теоретико-прикладних розвідок є в наш час – час привернення неабиякої уваги дошкільнятам із особливими освітніми потребами, передусім із мовленнєвими порушеннями, чисельність яких, у силу різних обставин, за останні роки досягла значної кількості.

На думку ряду науковців (Л. Волкова, В. Кондратенко, С. Конопляста, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет, Л. Шипіцина та ін.), які досліджували специфічні особливості пам'яті у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, ефективное запам'ятовування та відтворення дошкільнятами інформації є основою для формування у них мовленнєвих навичок. Водночас відхилення у мовленнєвій діяльності, такі як афазія, дизартрія, дислалія, заїкання тощо, можуть ускладнювати протікання мнемічних процесів й негативно впливати на розвиток дитини, гальмувати процес формування її пам'яті. Розуміння особливостей розвитку пам'яті дітей дошкільного віку з вадами мовлення є досить важливим для корекційної роботи з подолання недоліків мовленнєвого розвитку дошкільнят.

У зв'язку з цим, Ю. Рібцун, займаючись проблемою корекційного навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ, серед особливостей їх пам'яті виокремила зниження ефективності запам'ятовування й відтворення інформації. Зазвичай дошкільнята з мовленнєвими порушеннями мають труднощі з запам'ятовуванням складних інструкцій, їх елементів і послідовності виконання завдань. У більшості дітей знижена активність пригадування поєднується з обмеженими можливостями розвитку пізнавальної діяльності [5].

С. Конопляста та Т. Сак – автори навчального посібника з логопсихології, розкриваючи специфіку когнітивної сфери дошкільнят із вадами мовлення, відмітили зниження обсягу у них всіх видів пам'яті порівняно з нормою. За словами дослідників, чи не найбільше «страждає» слухова пам'ять дітей, рівень розвитку якої безпосередньо пов'язаний із розвитком їх мовлення: чим слабше мовлення, тим гірша слухова пам'ять [3].

Погляди, співзвучні вищезазначеним, відображені й у науковому доробку Е. Данілавічюте, яка, обґрунтовуючи методику діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання, вказала на прямий зв'язок між особливостями порушень вербальної пам'яті та рівнем і характером мовного недорозвитку у дітей [2].

В. Лубовський, поглиблюючи теоретико-емпіричні викладки про особливості пам'яті дітей із порушеннями мовлення, дійшов до висновку, що їх продуктивність запам'ятовування залежить від типу подання матеріалу. Такі діти зазвичай краще запам'ятовують наочний матеріал, який легше піддається вербалізації, ніж вербальний.

Натомість, дошкільнята з мовленнєвими вадами мають специфічні труднощі під час опосередкованого запам'ятовування словесного матеріалу, коли для цього необхідно використовувати предметні картинки як допоміжний засіб. Вони здатні правильно розуміти роль наочного матеріалу і встановлювати зв'язки між словом та картинками, навіть у складних ситуаціях, коли потрібно

ввести проміжні ланцюжки. Проте більшість дітей не можуть виокремити матеріал, який треба запам'ятати, від додаткової основи, що допомагає в запам'ятовуванні. Під час відтворення вони не можуть відновити ланцюг асоціацій у зворотному напрямку, переходячи від прямих зв'язків до зворотних. Складність застосування цього методу зумовлена тим, що діти не здатні відрізнити звичні асоціації з попереднього досвіду від спеціально організованих зв'язків, призначених для вирішення мнемічних завдань.

За спостереженнями науковця, з віком процес запам'ятовування словесного матеріалу прогресує швидше, ніж наочного. Однак перевага наочної пам'яті над вербальною у дітей із порушеннями мовлення залишається тривалою порівняно з дітьми з нормотиповим психофізичним розвитком. Водночас у дітей цієї категорії спостерігається відносно збережена здатність до смислового та логічного запам'ятовування [4].

Н. Гаврилова, працюючи над порушеннями фонетичного боку мовлення у дітей, звернула увагу на те, що дошкільнята з мовленнєвими вадами мають труднощі в правильному відтворенні рухів у просторі й часі, порушують послідовність дій, часто пропускають важливі елементи завдання, що свідчить про порушення у функціонуванні їх рухової пам'яті, її організації та недостатність суцесивних процесів. Останні становлять групу специфічних психічних механізмів мовлення, що відповідають за формування та функціонування мовної системи на всіх її рівнях: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному [1].

Низка дослідників, зокрема С. Конопляста та Т. Сак, розкриваючи специфічні ознаки пам'яті дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями відповідно до форми її психічної активності, підкреслили, що дошкільнята з порушеннями мовлення мають значні труднощі у розвитку мимовільної пам'яті. Те, що для дітей із нормальним мовленнєвим розвитком є легким та автоматичним процесом, для дітей із мовленнєвими порушеннями часто потребує значних зусиль. Запам'ятовування інформації для них є складнішим завданням, і вони часто не можуть без свідомих зусиль зберегти навіть прості відомості. За припущенням науковців, однією з основних причин недостатньої продуктивності мимовільної пам'яті є знижена пізнавальна активність у таких дітей, що обмежує їх здатність до ефективного сприйняття, збереження та відтворення інформації [3].

Таким чином, зважаючи на окреслені вище напрацювання дослідників, варто відмітити, що пам'ять дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення відрізняється низкою особливостей, зумовлених мовленнєвими труднощами. Серед специфічних ознак даного когнітивного процесу варто виокремити зниження продуктивності функціонування переважної більшості мнемічних процесів, зокрема запам'ятовування, збереження й відтворення інформації, домінування образної пам'яті над словесно-логічною, мимовільної над довільною.

Недостатній розвиток мнемічної складової дошкільнят із вадами мовлення вимагає спеціально організованої роботи з підвищення кількісних і якісних

показників даного утворення, що є перспективним напрямком нашої подальшої наукової роботи.

Список використаних джерел

1. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
2. Данілавичюте Е.А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. Київ: Науковий світ, 2004. Вип. 5. С. 215-218.
3. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 293 с.
4. Лубовский В.И. Психологические проблемы диагностики задержки психического развития детей. Москва: Просвещение, 1989. 100 с.
5. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2011. 292 с.